

Verslag inspiratiemiddag Programmaregeling Fonds 21 'Kunsteducatie voor mbo'ers'

Donderdag 6 juni 2019 14.00 – 17.00 uur

Locatie: Creative Valley, Utrecht

Marie H el ne Cornips (directeur Fonds 21) heet de aanwezigen welkom. In het kader van de programmaregeling 'Kunsteducatie voor mbo'ers' organiseert Fonds 21 deze inspiratie- en informatiebijeenkomst. Met de programmaregeling wil Fonds 21 culturele instellingen stimuleren kwalitatief en toegankelijk aanbod te ontwikkelen voor jongeren die een mbo-opleiding volgen. Na een pilot in 2017 met vijf projecten en een open call in 2018 waarbinnen veertien projecten zijn ondersteund, heeft Fonds 21 in 2019 opnieuw een open call uitgeschreven. Fonds 21 wil hiermee het aanbod van goede kunsteducatie voor deze doelgroep stimuleren.

Van Kijken naar Zien

In z Veldman (medewerker educatie en publieksbegeleiding Museum Boijmans Van Beuningen) en **Laura Wiegant** (projectmanager Uitgeverij Codename Future) vertellen over *Van Kijken naar Zien*, een lesprogramma over kritische kijkvaardigheden. Dit project is ondersteund binnen de pilot 'Kunsteducatie voor mbo'ers'.

"Kunsteducatie is onderdeel van de curricula van het primair en voortgezet onderwijs, maar dit is niet het geval op het mbo. Toch zijn de vaardigheden die daarbij worden opgedaan voor deze jongeren net zo belangrijk als voor leeftijdsgenoten op havo en vwo."

Museum Boijmans Van Beuningen is ervan overtuigd dat hun museum ook relevant is voor mbo-studenten. Niet alleen voor studenten van ontwerpgerelateerde opleidingen, maar ook voor mbo'ers van niet-creatieve opleidingen. Daarom heeft Boijmans in 2016 onderzoek laten doen naar de vraag hoe het educatieprogramma van het museum kan aansluiten op het mbo. Ze kwamen in contact met uitgeverij Codename Future, die lesmateriaal ontwikkelt voor mbo-studenten en een manier zocht om het vak kritisch denken voor mbo-studenten te verdiepen. Daarnaast werd er vanuit docenten aangegeven dat er behoefte was om ook eens de klas uit te gaan. De keuze om kritisch denken aan kunst te verbinden was snel gemaakt: kunst is niet eenduidig en biedt de mogelijkheid om maatschappelijke discussies te bespreken. De samenwerking heeft geresulteerd in het project *Van Kijken naar Zien*, waarin kunst en kritisch denken als uitgangspunten worden gebruikt.

Doelen van het plan:

- Het uitgeven van een lesbrief bij het vak kritisch denken, in samenwerking met Codename Future, waarin de kennismaking met kunst ook in de klas wordt gefaciliteerd.
- Het bereiken van tenminste 1.200 mbo-studenten in twee jaar, die met dit nieuwe programma het museum bezoeken.

FONDS 21

- Het delen van deze aanpak met (ten minste) drie musea in drie andere regio's in Nederland.
- Het initiëren en onderhouden van een dialoog tussen museum en mbo over de waarde van kunsteducatie.
- Het regionaal en landelijk bijdragen aan de bestendinging van cultuureducatie in het mbo.
- Programma blijvend in het educatieaanbod houden, ook als de projecttijd voorbij is.

Tijdens de ontwikkeling van het project was het voor beide partijen belangrijk om te starten vanuit de belevingswereld van de studenten. Daarom zijn er panels met studenten, docentgesprekken en brainstormsessies met docenten georganiseerd. Na veelvuldig testen is er een lesprogramma ontwikkeld, bestaande uit een (voorbereidende) les in de klas en een museumbezoek, waarbij de focus ligt op het uitstellen van een oordeel en mening en het bewust worden van aannames.

Het lesprogramma bestaat uit vier tot vijf activerende onderdelen; ieder onderdeel bestaat uit kunst beschouwen, een opdracht en reflectie. De studenten hechten veel waarde aan reflectie; ze willen graag leren en groeien, maar ook de link leggen met hun beroep. Voorafgaand aan het museumbezoek geeft een docent in de klas een activerende voorbereidende les. Studenten worden hierin uitgedaagd om verder en kritischer te kijken, woorden te vinden voor wat ze zien en met elkaar in gesprek te gaan. Deze les werkt toe naar bezoek aan het museum waar de mbo'ers deze vaardigheden verder kunnen toepassen, verbreden en ontwikkelen. De museumdocent heeft de rol van gespreksleider: hoe actiever de studenten meedoen, hoe meer ze (van elkaar) leren. De verschillende perspectieven van de studenten verrijken de les. Docenten hebben aangegeven enthousiast te zijn om op een andere manier met de studenten in gesprek te gaan. Op dit moment hebben meer dan tweeduizend studenten van allerlei verschillende mbo-opleidingen en onderwijsinstellingen deelgenomen aan *Van Kijken naar Zien*.

Na het pilotjaar is het project uitgerold naar drie andere musea: Centraal Museum Utrecht, Van Abbemuseum in Eindhoven en het Fries Museum in Leeuwarden. Zij hebben in samenwerking met Museum Boijmans Van Beuningen en Codename Future materiaal ontwikkeld, gebaseerd op het onderzoek en de bevindingen.

Lessons learned

- Veel docenten zijn enthousiast over het lesprogramma.
- Les in het museum heeft meerwaarde; dit wordt ook door de studenten zelf aangegeven.
- Als je wil dat het een succes wordt, moet je er echt helemaal voor gaan - alles kost altijd meer tijd dan dat je van tevoren denkt, bij samenwerkingen zijn er soms andere prioriteiten of ritmes die meespelen, soms lopen dingen anders dan verwacht: wees bereid je plan aan te passen.

- Het is lastig om een project uiteindelijk kostendekkend te krijgen, omdat onderwijsinstellingen vaak (te) weinig budget hebben. Daarom pleit Museum Boijmans Van Beuningen ervoor de MBO Card als betaalkaart te gebruiken.

Inzet spoken word in Burgerschapslessen mbo

Acteur en theatermaker **Sharif Abdoelhak** (productiehuis FLOW) geeft les op gebied van theater, spoken word en communicatieve skills; vaardigheden die jongeren nodig hebben in deze maatschappij. Aan de hand van een spoken word-voordracht en voorbeelden uit de praktijk pleit hij ervoor de focus binnen het mbo op het individu te leggen in plaats van op de generieke groep. Er zijn veel mbo-studenten met een emotionele rugtas die niet altijd aansluiting vinden bij de schoolse aanpak. Kunsteducatie met een actieve aanpak waarin studenten hun eigen interesses mogen verwerken, zoals spoken word, kan de mbo'er helpen zichzelf te kunnen uiten en laten inzien dat ze mogen zijn wie ze zijn.

“De kloof tussen docenten en studenten lijkt in deze tijd van technologische ontwikkelingen waarin jongeren hun mening kunnen verkondigen steeds groter te worden, maar als je oprechte interesse in de studenten toont en hun vertrouwen wint, kun je ook deze leerlingen op je eigen manier bewegen.”

Uit gesprekken met studenten en eigen ervaringen heeft Sharif samen met spoken word-artiest Bjorn Romy een eigen filosofie ontwikkeld: Culturele Persoonlijke Ontwikkeling (CPO). Hiermee dragen zij op creatieve wijze basiscompetenties over aan kwetsbare jongeren die buiten de maatschappij dreigen te vallen. Kunst wordt hierbij ingezet als middel ter ondersteuning. CPO bestaat uit vijf pilaren: (H)Erkennen, Bewustworden, Acceptatie, Handelen (taken opstellen voor jezelf) en Structuur (wordt opgebouwd vanuit handelen).

#theatermaten mbo

Henk Langenhuijsen (cultuurcoördinator Koning Willem I College), **Jan van Gemert** (theaterdocent mbo theateropleiding Koning Willem I College), **Narhea Goossens** (freelance regisseur/theatermaker, betrokken bij leerwerkbedrijf STERK) en **Fleur van Rijn** (freelance theaterdocent bij Theater Artemis) presenteren het project *#theatermaten mbo*, een samenwerking tussen Koning Willem I College in Den Bosch en Theater Artemis. Dit is een *peer-to-peer* educatieprogramma voor mbo-studenten van verschillende opleidingen dat bestaat uit een bezoek aan jeugdtheatervoorstellingen van Theater Artemis en een gezamenlijke reflectie op deze ervaring. Het project is door Fonds 21 ondersteund binnen de programmaregeling 'Kunsteducatie voor mbo'ers' in 2018.

Het Koning Willem I College heeft een eigen theaterzaal en budget om culturele activiteiten te organiseren. Daarnaast werken ze samen met leerwerkbedrijf STERK, waar theaterstudenten

FONDS 21

de mogelijkheid krijgen om aan praktijkopdrachten te werken. Per jaar worden er zeven à acht voorstellingen (ook in samenwerking met externe partijen als de GGD en de politie) gemaakt, waarmee studenten van allerlei mbo-opleidingen (niet alleen de creatieve) worden bereikt en gemotiveerd worden om met elkaar in gesprek te gaan.

In dit project wordt er samengewerkt door drie partijen: Theater Artemis, de theaterafdeling van Koning Willem I College en andere afdelingen van het Koning Willem I College. In de praktijk komen diverse cultuurverschillen tussen deze drie partijen naar voren. Natuurlijk wordt er van tevoren rekening gehouden met dit soort dingen, maar tijdens de ontwikkeling en uitvoering van een project komen ook onverwachte zaken aan het licht.

“Het is ingewikkeld om alle partijen te motiveren en het is belangrijk om niet teleurgesteld te zijn als niet iedereen even enthousiast is. Het kost tijd om relaties met andere partijen en de studenten op te bouwen. Niet alles is vanzelfsprekend. Als je deze tijd en afstemming niet erg vindt, kan je wel iets fantastisch bereiken.”

De insteek van *#theatermaten mbo* is peer-to-peer educatie: theaterstudenten worden ingezet als rolmodellen om hun passie voor theater over te brengen aan leeftijdsgenoten. De valkuil hierbij is dat de studenten van andere opleidingen niet altijd meteen zo enthousiast en gemotiveerd zijn als de theaterstudenten zelf, ondanks dat het aanbod is afgestemd op deze studenten. De les die hieruit geleerd kan worden, is dat het tijd kost om elkaar te leren kennen.

De studenten hebben twee voorstellingen van Theater Artemis bezocht. ‘Woestzoeker’, een voorstelling over armoedeproblematiek, sloot inhoudelijk goed aan bij de opleiding Sociaal Maatschappelijke Studies. Theaterstudenten hebben hiervoor een educatieprogramma, waaronder een workshop, ontwikkeld en uitgevoerd. De deelnemers en docenten reageerden enthousiast, maar er kwamen ook wat verbeterpunten naar voren die worden meegenomen bij de voortzetting van het project.

De kindervoorstelling ‘De man die alles weet’ was geschikt voor studenten van de opleiding Kind & Educatie, omdat zij samen met kinderen in de theaterzaal zouden zitten. Helaas werden de voorstellingen gespeeld tijdens een examenweek, waardoor er geen studenten bij de voorstelling aanwezig konden zijn. Er zijn wel docenten van de opleiding komen kijken. Zij waren enthousiast en zagen dat het bezoeken van de voorstelling waardevol kan zijn voor hun studenten.

Lessons learned

- Een lange adem is nodig, er zijn allerlei praktische zaken zijn waar je tegenaan kunt lopen.

- Neem de tijd om het gesprek aan te gaan met verschillende opleidingen om te kijken naar wat mogelijk is.
- Zoek docenten die het enthousiasme delen en zich willen inzetten om het project te realiseren.

Foam & mbo

Elze van der Steen en **Madieke Hupperets**, werkzaam op de educatie-afdeling van Foam Fotografiemuseum in Amsterdam, vertellen over *Foam & mbo*, een tweejarig project voor mbo-studenten dat via fotografie verdieping en uitbreiding biedt voor het vak Burgerschap en gevolgd wordt door individuele programma's. Dit project is ondersteund binnen de programma-regeling 'Kunsteducatie voor mbo'ers' in 2018.

Foam werkt vanuit de visie dat iedereen een fotograaf in zich heeft, als je maar leert om goed te kijken. Daarnaast fotografeert bijna iedereen al, of dat nou mooi is of lelijk. Foam vindt het belangrijk om mensen goed te leren kijken en hen te inspireren. Foam gebruikt de wisselende tentoonstellingen en hun eigen collectie om aan de hand van beelden verhalen te vertellen en gesprekken te voeren. Van oudsher deed Foam dit voornamelijk met vmbo-leerlingen, mede vanwege de laagdrempeligheid van fotografie als kunstvorm; het is niet talig en iedereen beleeft er plezier aan. Foam organiseert educatieve activiteiten zowel in het museum als daarbuiten. Ook wordt fotografie ingezet als middel om verschillende groepen mensen in gesprek te laten komen in plaats van expressiemiddel.

De stap van vmbo naar mbo was voor Foam niet zo ingewikkeld; er werd eigenlijk al jaren met mbo-studenten samengewerkt. Een voorbeeld hiervan is het project *Look across the water*, waarbij een ROC in Amsterdam in contact is gebracht met een school in New York en zij samen een fotografieproject uitvoerden. Inmiddels is dit project ontwikkeld van een schoolproject naar een project met individuele deelnemers.

Foam is zich ervan bewust dat de locatie van het museum (Amsterdam-Centrum) niet altijd toegankelijk is voor jongeren in de wijken. Daarom is Foam de jongeren actief gaan opzoeken op plekken waar ze wel komen. Het docententeam dat vanuit Foam aan deze projecten werkt wordt hier ook op geselecteerd en getraind. De resultaten van de projecten worden gepresenteerd in de wijk. Voor jongeren die door deelname aan een project enthousiast zijn geworden is besloten een vervolgtraject te ontwikkelen. Deze jongeren maken niet per se de overstap naar een kunstopleiding, maar zijn wel geïnteresseerd om zich verder in fotografie te ontwikkelen. Het resultaat hiervan is *Foam Forward*, een masterclasstraject in samenwerking met sSquare, een fotostudio en een productiemaatschappij. Een belangrijk leerpunt voor Foam: nadat de jongeren in de wijk betrokken waren bij het project en enthousiast hierover waren, werden zij niet betrokken bij de ontwikkeling van het masterclasstraject. Daarom wordt

er nu gekeken hoe de jongeren bij deze volgende stappen betrokken kunnen worden, bijvoorbeeld door middel van een denktank.

De aanleiding voor het project *Foam & mbo* vormde de interesse van het museum in de doelgroep, het streven naar een meer individuele binding met mbo-studenten in plaats van alleen in schoolverband, de invoering van de MBO Card, de aanwas van mbo-studenten via eerdere trajecten van Foam en de wens om een professioneel podium te bieden. Doelen van het project zijn het samenwerken met opleidingen om tot een passend, aanvullend programma te komen binnen het vak Burgerschap en het aanspreken van individuele studenten op hun talent middels een masterclasstraject en het ontwikkelen van een peer-to-peer evenement.

Foam & mbo is inmiddels van start gegaan en is verdeeld in twee fases: de eerste bestaat uit pilots met de lessenseries Identiteit en Ethiek, de tweede uit een masterclasstraject in samenwerking met CJP, met een evenement als afsluiting en de inbedding van het programma in het vaste educatieaanbod van Foam. De lessenserie wordt op dit moment getest met het Media-college Amsterdam en het ROC van Amsterdam; in het najaar zal deze pilot ook worden uitgerold naar niet kunst-gerelateerde mbo-opleidingen. Binnen deze lessenserie zijn educatieve programma's ontwikkeld rondom een aantal fotografen, zoals Tyler Mitchell, JR en Richard Mosse, waarin studenten aan de hand van hun werk aan de slag gaan met vraagstukken rondom identiteit en ethiek. Madieke benadrukt het belang van het zorgvuldig selecteren en trainen van museumdocenten; je krijgt niet zomaar iets los van de studenten als je zelf niets deelt. Uit de eerste pilot bleek dat een veilige sfeer cruciaal is om de studenten elkaar te laten respecteren en dingen met elkaar te laten delen.

Speerpunten van *Foam & mbo*:

- Co-creatie - betrek alle partijen bij het project: studenten, docenten, externen
- Locatie - in dit geval binnen het museum zelf, maar kijk ook daarbuiten
- Plek in curriculum - daarom wordt het project ook in nauwe samenwerking met het onderwijs ontwikkeld
- Professionele proeftuin voor mbo'er
- Van lokaal naar nationaal – uitrol naar andere steden

Samen leren: evaluatie leergemeenschap

Huub Braam (specialist onderzoek) en **Rozemarijn Schouwenaar** (medior werkveldspecialist Cultuureducatie) van Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) presenteren de uitkomsten van de leergemeenschap die tijdens de pilot van de programmaregeling is opgericht, en de tips & tricks die hieruit naar voren zijn gekomen. LKCA zet zich in om het mbo te verrijken met goede cultuureducatie, door middel van kennisdeling, netwerkvorming, onderzoek en inventarisaties en on- en offline publicaties.

FONDS 21

De leergemeenschap bestond uit zes kunstinstellingen (MU/STRP, Museum Boijmans Van Beuningen, Gemeentemuseum Den Haag, Het Nationale Theater, Jonge Harten Festival en Rijksmuseum), aangevuld met CJP, LKCA en Fonds 21. Doelen waren het bestendig maken van de projecten van culturele instellingen voor langere tijd, het overdraagbaar/opschaalbaar maken van succesfactoren en het in kaart brengen van risico's en valkuilen. In opdracht van Fonds 21 heeft LKCA de uitkomsten van deze leergemeenschap geëvalueerd. Aan de hand van projectbezoeken en interviews met bovenstaande partijen, educators, docenten en mbo-studenten hebben Huub en Rozemarijn een aantal tips & tricks opgesteld voor betere aansluiting bij het mbo:

Onbekend maakt onbemind

Mbo-studenten zijn vaak onervaren op cultureel gebied; ze krijgen dit niet van huis uit mee en voelen zich niet aangesproken door de zogenaamde 'high art'. Neem ze daarom mee naar een culturele instelling en/of ga als culturele instelling naar hen toe. Neem drempels weg en maak duidelijk wat er voor hen inzit. Door kunsteducatie te koppelen aan een beroep en de studenten actief mee te laten doen, wordt het toegankelijker voor de studenten. Werk samen met professionals die de doelgroep kennen en/of train zelf geschikte mensen.

De taak van het mbo is het opleiden van studenten voor een beroep. Hierdoor is het onmogelijk om een generiek programma voor het gehele mbo te maken. Maar er kan gezocht worden naar specifieke aansluiting bij de verschillende opleidingen. Maak je doel hierbij niet te groot, maar kijk of je aansluiting kan vinden bij een vak als Burgerschap of Nederlands of ontwikkel vrije keuzedelen die aansluiten bij reeds bestaande keuzedelen.

Kritisch leren denken

Hier liggen kansen voor kunst en cultuur, die door middel van kunsteducatieve projecten de studenten uitdagen op een andere, creatieve manier te laten denken.

Luister naar de doelgroep

Een plan kan er op papier goed uitzien, maar in de praktijk totaal niet werken. Investeer daarom in het contact met de doelgroep, zowel met de docenten als de studenten. Luister naar wat zij zeggen en doe hier echt wat mee. Benader de scholen en docenten actief en ga met hen in gesprek. Neem contact op met organisaties die deze samenwerking al succesvol zijn aangegaan om advies in te winnen.

Succesvol samenwerken

De projecten die het meest succesvol zijn, werken echt samen met de sector en met name met de mbo-studenten zelf. Door in co-creatie een project tot stand te brengen wordt het eindproduct beter en is er meer draagvlak voor. Zorg voor eigenaarschap bij alle partijen, wees eerlijk naar elkaar, deel ervaringen en erken en vier successen.

Maak de kosten inzichtelijk

Een project is kostbaar en wordt pas waardevol als je de kosten, zowel in geld als in uren-investering, laat zien. Probeer dit vanaf het begin te communiceren, zodat hier duidelijkheid over is. Een investering, in geld en/of in uren, zorgt voor commitment. De kosten van een project zijn in de opstartfase vaak hoger, maar ook na de uitrol is een project nooit gratis.

Evalueer en leer

Door te evalueren en te leren van de bevindingen kom je verder. Maak inzichtelijk wat de meerwaarde is van het ontwikkelde aanbod voor de opleiding en met name voor de student. Jongeren hebben een eigen mening over jouw product. Je kan wel een project met grote ambities ontwikkelen, maar je leeft niet in dezelfde wereld als een jongere. Daarom is het waardevol om vanaf het begin van het project een panel van jongeren te installeren en hen veelvuldig te laten meepraten en testen.

Digitaal dossier leergemeenschap

LKCA werkt op dit moment aan een digitaal dossier rondom de leergemeenschap, waarin onder andere projectbeschrijvingen, succesfactoren en tips & tricks worden beschreven. Dit dossier wordt gepubliceerd op www.fonds21.nl.

Kansen

- Maak gebruik van de regionale functie mbo's en sluit aan bij de ontwikkelingen in de regio en de vraag van het regionale bedrijfsleven
- Maak gebruik van de grootte van een mbo-instelling; grote opleidingen die veel in huis hebben, bieden ook veel kansen
- Werk samen met andere culturele instellingen; zowel bij de ontwikkeling van een project als bij de uitrol
- Maak gebruik van bestaande methoden/keuzedelen en stageopdrachten

Ter afsluiting geven Huub en Rozemarijn een overzicht van een aantal partijen waar financiering voor projecten voor het mbo kan worden aangevraagd:

- Fonds 21
- Stimuleringsfonds Creatieve Industrie
- Prins Bernhard Cultuurfonds
- Leraren Ontwikkelfonds (Onderwijs Pioniers mbo)
- Het Jeugdcultuurfonds
- Stichting Regenboog Amsterdam
- Andere fondsen en stichtingen die aanvragen behandelen, gericht op maatschappelijke participatie. Vanuit deze invalshoek steunen meer lokale partijen, verzekeringen, banken en gemeenten initiatieven in het mbo.

Bij mbo's:

- Innovatie- en excellentiegelden (onderwijsvernieuwing)

FONDS 21

- Projectgelden bij Burgerschap en Nederlands

Huub en Rozemarijn geven aan dat LKCA inmiddels een groot netwerk heeft opgebouwd met culturele instellingen, onderwijsinstellingen, opleidingen en professionals en dat er altijd contact met LKCA mag worden opgenomen om hier gebruik van te maken.

Tot slot

Vanuit de aanwezigen kwam tijdens de bijeenkomst een aantal zaken naar voren:

- Vaak zijn kunsteducatieprogramma's oorspronkelijk ontwikkeld voor havo/vwo/hbo/wo en wordt er gedacht dat mbo-studenten 'dit ook wel kunnen doen'. Mbo-studenten hebben echter baat bij een andere, activerende aanpak dan bijvoorbeeld universitaire studenten. Denk daarom eens andersom en ontwikkel aanbod gericht op mbo-studenten, dat ook uitgevoerd kan worden op havo/vwo/hbo/wo.
- Er is behoefte aan een landelijk initiatief voor het mbo waarbij scholen en culturele instellingen gesteund door Rijk, gemeenten en provincies samenwerken. Dit bestaat reeds voor het primair onderwijs in de vorm van Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK). Het lastige hieraan is dat het primair onderwijs duidelijke kerndoelen vanuit overheid heeft; het mbo heeft dit niet. Verankering is daardoor lastig, omdat de diverse mbo-opleidingen grote verschillen kennen. Hierdoor is het tevens lastig om kunsteducatie via de directie van een mbo-instelling in te voeren. In de praktijk geven de docenten van de opleiding de lesprogramma's vorm. Probeer daarom hen te enthousiasmeren.
- Kennisdeling, zowel door kunstinstellingen onderling als door het oprichten van een leergemeenschap, is van onschatbare waarde en zorgt ervoor dat het wiel niet steeds opnieuw hoeft te worden uitgevonden. De databank van CmK biedt ook een bron van informatie; niet alles is hierbij van toepassing op het mbo, maar er zijn zeker handvatten te vinden: <https://www.lkca.nl/primair-onderwijs/cultuureducatie-met-kwaliteit/publicaties-cmk#>.

Programmaregeling 'Kunsteducatie voor mbo'ers' 2019

Mathilde Heijns (adviseur Fonds 21) licht kort de voorwaarden en criteria van de programmaregeling toe die op de website staan:

- Het aangevraagde bedrag is minimaal € 10.000 en maximaal € 50.000. Het percentage van de bijdrage van Fonds 21 mag maximaal 50% van de begroting bedragen. De resterende dekking kan in de vorm van een (gekapitaliseerde) eigen bijdrage, inkomsten uit afname van het project of bijdragen van partners en/of andere financiers.
- Het project start **na 1 december 2019**.
- Onderwijsinstellingen en zelfstandigen kunnen geen aanvraag indienen. Zij kunnen wel in samenwerking met een culturele instelling een project ontwikkelen, maar dan

FONDS 21

moet de aanvraag worden ingediend door de culturele instelling die dan als penvoerder dient en ook de verantwoording draagt voor de kwaliteit van het eindresultaat.

- Aanvragen kunnen worden ingediend **tot dinsdag 17 september 2019**.
- Fonds 21 ondersteunt geen op zichzelf staande onderzoekstrajecten, maar een onderzoek kan wel deel uitmaken van het project.

De volledige voorwaarden van de programmaregeling 'Kunsteducatie voor mbo'ers' zijn hier te vinden: <https://www.fonds21.nl/voorwaarden/18/programmaregeling-kunsteducatie-2019>.